

UNA NOVA CATEDRAL SURT DE L'ECLIPSI

LA RESTAURACIÓ DE L'ESGLÉSIA DE SANT FELIU
HA PERMÈS RECUPERAR LES POLICROMIES
QUE S'AMAGAVEN SOTA CAPES DE CALÇ

Catedral: 'Església principal o mare d'una diòcesi, on radiquen la seu del bisbe i el capítol canonical'. Fins aquí, el diccionari; sempre seriós i rígid. Als llocs només n'hi pot haver una, de catedral, queda clar. I, si només toca una catedral per diòcesi, a Girona complim amb nota alta, per la presència excelsa de la catedral basílica de Santa Maria. Però el poble ras té un vocabulari que esllenga els conceptes i fa que una catedral sigui també una cosa de gran envergadura, d'execució difícil i costosa. Una catedral és sinònim d'un gairebé impossible. A Girona, tot i que l'església de Sant Feliu, del segle XIV, presenta trets de catedral de debò (perdó per la frivolitat), els gironins no gosem dir-ne *la catedral* de Sant Feliu, per bé que no aniríem desencaminats: comptem amb els historiadors que ens parlen de la catedralitat de Sant Feliu. Però el temple de Sant Feliu és eclipsat per la catedral-catedral, situada a ben poques passes, noranta escalons més amunt.

JORDI DALMAU > TEXT

JORDI S. CARRERA > FOTOS

Els gironins, aquests últims anys, estem ben acostumats a veure elevar bastides colossals que durant un temps ens eclipsen algun monument per a, uns quants mesos després, ensenyar-nos el resultat d'un treball molt especialitzat de neteja, conservació i restauració. Les pedres mítiques, cansades i velles, tornen per ser contemplades amb una renovada claror a la seva faç. Després de la feina meticulosa d'aturar el deteriorament exterior de la catedral -vostè primer, per favor-, va arribar el moment de l'església de Sant Feliu, perquè la seva façana i sobretot el seu campanar presentaven símptomes greus d'envelliment amb perillositat inclosa. L'actuació ha continuat a la nau central de la matei-

xa església. Se n'ha encarregat l'empresa Conservación del Patrimonio Artístico (CPA), que té en el seu historial una llarga nòmina de restauracions de catedrals espanyoles i en el seu propòsit de treball l'enllaç de dues actituds constants: el respecte i l'estimació del monument on treballa. El director de CPA, José M. Cabrera, afina aquesta postura quan es tracta de murs i voltes, campanars i façanes, i diu que en aquesta classe de treball apliquen una idea del pensador Hegel: «Consolidar l'altre amb

Durant la restauració, a les claus de volta ha anat apareixent una sorprenent policromia que havia sigut eclipsada per capes de calç

l'altre». En el cas de la restauració de monuments, aquests *altres* són les pedres protagonistes, febles en molts casos, amb incomptables belleses, però que també comporten innombrables complicacions.

L'alta responsabilitat i precisió d'un saber fer tan especialitzat ja es va poder apreciar quan es va retirar la bastida del campanar de Sant Feliu i es va poder tornar a admirar tota la bellesa del seu gòtic; un cop reestrenada, li tornava a escaure el poema de Joan Badia: «Campanar, sembla que creixes com un xiprer adelerat i, a la nit, fins jo diria que una olor d'eternitat per les finestres s'esbrava del teu mur esbata-nat». Metàfores precises, arestes singulars, agulloses familiars: tot retroba aquella línia original de la construcció.

>> *L'església de Sant Feliu, avui.*

Mesos més tard, les bastides s'han alçat també a la nau central de la mateixa església de Sant Feliu per culminar la segona fase de l'actuació, fase que ha estat subvencionada per la Conselleria de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya. S'han acomplert els processos de neteja a fons de la nau central i de la volta i de consolidació d'elements deteriorats; durant la realització del treball, a les claus de volta hi ha anat apareixent una sorprenent policromia que havia sigut eclipsada per capes d'un material innoble com és la calç. En realitzar les obres de la primera fase ja s'havien descobert les pintures sobre les primeres claus de volta. La pintura original de les claus de volta del segle XIV havia sofert el cobriment de calç molt probablement a l'època del barroc. Hi ha dues teories de justificació d'aquella acció, ara incomprendible: uns teòrics

diuen que amb la calç es buscava proporcionar més lluminositat al temple, mentre que uns altres ho expliquen per motius senzillament higiènic, atès que aquests àmbits religiosos solien donar acolliment a molts pelegrins, transeünts i mendicants, col·lectius que requerien una alerta sanitària elemental, i per això s'utilit-

La restauració de grans monuments, amb resultats espectaculars que admirem, fa pensar en l'il·lusionisme, art i enginy de produir meravelles

>> *Les claus de volta de la nau central de Sant Feliu presenten les figuracions de l'Agnus Dei, un pantocràtor, un escut de Catalunya amb tres barres, sant Feliu màrtir, l'escut de Girona, una marededéu, el martiri de sant Feliu, el sol, la lluna, sant Sebastià i sant Narcís.*

zava calç com a desinfectant. Per un motiu o altre, van desaparèixer sota la calç les pintures medievals, aquestes que per Fires de 2009 hem pogut veure renèixer a una nova infància verdadera gràcies a l'acció restauradora.

Les claus de volta de la nau central de Sant Feliu mostren ara tota la seva esplendor i completen la configuració de les imatges i motius que fins ara havíem vist sempre agrisats. Començant a alçar la mirada des del presbiteri en direcció a la porta principal, les claus de volta presenten les següents figuracions: la primera representa l'Agnus Dei (aquesta és l'única que està pendent de restaurar, per raons tècniques), i les altres deu són un pantocràtor, un escut de Catalunya amb tres barres, sant Feliu màrtir, l'escut de Girona, una marededéu, el martiri de sant Feliu, el sol, la lluna, sant Sebastià i sant Narcís.

Segles després, noms propis

Parlant d'una edificació del segle XIV -i tot contemplant-la- es comprenen les dificultats de tot ordre que havien d'afrontar aquells constructors. Va haver-hi, és clar que sí, un últim dia radiant en què uns treballadors desconeguts per nosaltres varen desmuntar l'enorme bastida de troncs i es varen mirar la nau, hem de creure, amb sentiments d'orgull i alegria; homes anònims, a les cròniques. Però a la modernitat ens agrada poder saber-ne més, dels noms propis que ens fan companyia, perquè aquests temps d'ara són de comunicar i publicar.

La restauració de grans monuments, amb resultats espectaculars que admirem, fa pensar en l'il·lusionisme, art i enginyer de produir meravelles. En aquesta ocasió la restauració de la nau

central de l'església de Sant Feliu ha tingut uns especialistes que han donat joc a l'inesperat. Florentino Sardino és l'encarregat general de l'empresa Conservación del Patrimonio Artístico, grup d'empreses pioner en l'especialitat, que reuneix tota la necessària gamma de tècnics, enginyers, arquitectes, geòlegs, químics i llicenciats en art. Sardino havia ja treballat a Girona en les obres de restauració del campanar de la catedral i, resultat d'aquestes llargues estades en el Barri Vell, se li observa un singular senyal d'enamorament gironí. «He treballat tant a la catedral com a Sant Feliu, i me les estimo totes dues», confessa, «però personalment prefereixo Sant Feliu: és com una catedral més íntima». Una filla de Sardino diu que el seu pare «és metge de catedrals»; més aviat és cardòleg de les restauracions que realitza, perquè sap auscultar els batecs, pedra per pedra, pam per pam. Durant les obres del campanar de Sant Feliu, Florentino va comprovar una vegada més la dèria i la predilecció de la vida vegetal per les altures monumentals, perquè al cim del campanar hi vivien, senyorialment arrelats, una figuera, una olivera i un aladern; en lloc de trossejar-los i aniquilar-ne les arrels, va trasplantar els tres arbres degudament i els va presentar com un entrançable trofeu durant els dies de Temps de Flors de l'any 2007. A més, per ornamentar la presentació dels tres arbres salvats, ell mateix va organitzar una mostra artística a partir de la imatge del campanar de Sant Feliu; varen participar-hi amb obra pictòrica les associacions Els Joncs, Astrid 21, presó de Girona, Gent Gran de Pedret, Astres i Taca. Florentino Sardino era el tècnic responsable d'alçar la bastida de les obres de la nau. El muntatge va durar tres setmanes, i la superfície ocupada va ser de 1.045 metres quadrats; a dalt de l'estructura metàl·lica hi havia una plataforma de 165 metres quadrats i a sobre una altra bastida desplaçable amb rodes; fins a les claus de volta l'altura és de 20 metres des de terra.

La plataforma de la bastida era el lloc de treball d'un equip de restauradores que hi ha pujat durant quatre mesos. Són les successores –diguem-

>> Claus de volta de la nau central amb les figuracions d'un pantocràtor i un escut de Catalunya amb tres barres.

La catedralitat de Sant Feliu

Josep Clara i Josep M. Marquès, en el llibre *Sant Feliu de Girona*, diuen: «A principis del segle IX, quan els monarques carolingis concedien privilegis al bisbe, deien que els atribuïen "a la seu de Sant Feliu". En català, la "seu" equival a "església catedral"».

Josep Mercader, que va ser rector de la parròquia de Sant Feliu, publicà el 1954 el llibre *Vida e història de San Narciso*, on defensava la categoria de catedral que havia tingut l'església de Sant Feliu. Heus-ne aquí una mostra:

El bisbe Servus Dei (887-907) va ser elegit i consagrat bisbe i sepultat a l'església de Sant Feliu. La seva làpida mortuòria es conserva al mur dret del presbiteri del mateix temple.

El bisbe Guiu –o Wigo– (907-936) també va ser consagrat a Sant Feliu.

Any 1328. Data d'un sepulcre d'alabastre de Sant Narcís on consta que el bisbe celebrava missa en aquest lloc, «que era església catedral».

Any 1647. Data d'una làpida de l'altar de Santa Afra on es fa referència al capítol de la col·legiata, «que havia sigut seu episcopal».

Any 1680. Carta del rei Carles II a un ambaixador on parla de Sant Narcís, «bisbe que va ser d'aquella catedral».

El treball dels restauradors és pacient i dur, i se serveixen dels millors bisturís de cirurgià

>> Claus de volta amb el sol i la lluna.

ne virtuals- d'aquells artistes del segle XIV que a partir de resines i pigments naturals ens varen llegar anònimament un patrimoni valuósíssim. Ara, de les artistes de la restauració sí que ens han de quedar els seus noms propis: Silvia Piñero, Maria López, Natàlia Nogueras, Laia Roca i Idoia Tantull. Són llicenciades en art i diplomades en restauració de pintura. El seu treball, vocació en estat pur, és pacient i dur, mil·limetrat, i se serveixen dels millors bisturís de cirurgia. Les restauradores de les claus de volta afirmen per unanimitat que són conscients d'haver tingut un privilegi, amb aquesta obra. «Per a mi això ha sigut un luxe», diu una d'elles. El mateix treball comportava una certa incomoditat en la posició necessària allà dalt, a més de la necessitat de caretes protectores i aspiradors per retirar les restes de la calç que arrancaven. «Amb el convenciment de la feina que realitzàvem hem superat la duresa pròpia del nostre ofici», diuen. També expliquen que la calç, durant aquests segles, ha actuat com a protectora de la pintura original, «però en alguns punts», matisa una de les restauradores, «sí que ha sigut necessària una actuació especial sobre la pintura». Una altra s'acomia així: «Marxem de Girona amb una gran satisfacció moral: poques vegades culmines una ocasió com aquesta». Parlant sobre les il·lusions del dia de la inauguració, per Fires de 2009, lliure ja tot de bastides i amb enllumenat de festa, he observat en el grup de les cinc restauradores un inici de càntic a la tristesa per haver-se acabat un treball excepcional.

Ja de retorn, per la baixada de Sant Feliu, penso que els gironins ens hauríem d'atrevir a parlar amb naturalitat de la catedral de Sant Feliu. Seria un altre final d'eclipsi. Mentrestant, des de la ciutadania més rasa, deixeu-me dir que són sortosos els pobles que es poden enorgullir de tenir dues catedrals.

Jordi Dalmau
és escriptor.

>> *Claus de volta de sant Feliu màrtir i de l'escut de Girona.*

Els gironins ens hauríem d'atrevir a parlar amb naturalitat de la catedral de Sant Feliu